

ES struktūrinių fondų parama Lietuvos jaunimo verslumui skatinti: valstybės intervencijos logikos rekonstrukcija

Žilvinas Židonis

Mykolo Romerio universitetas
Valakupių g. 5, LT-10101, Vilnius

Anotacija. Pagrindinis straipsnio tikslas – pagrįsti valstybės intervencijos jaunimo verslumo srityje būtinumą ir sukurti intervencijos modelį. Iš pradžių straipsnyje nagrinėjami viešosios politikos teoriniai darbai, kuriais siekiama paaiškinti verslumo ir ekonomikos augimo santykį bei atsakyti į klausimą, kodėl ir kaip reikia remti verslumą. Vėliau, remiantis ES ir nacionaliniais jaunimo ir užimtumo skatinimo politikos dokumentais, aptariama jaunimo verslumo problema ir svarba. Straipsnio pabaigoje pateikiami du modeliai. Pirmasis – nepakankamo jaunimo verslumo problemų medis, identifikuojami veiksniai, priklausomi kintamieji, kuriuos gali veikti viešosios politikos formuotojai ir vykdytojai. Antrasis modelis yra valstybės vykdomos ES struktūrinių fondų intervencijos logikos rekonstrukcija, parodanti priemonių, veiklos, uždavinių ir rezultatų priežastinius ryšius.

Raktažodžiai: verslumo politika, valstybės intervencija, jaunimo politika.

Keywords: entrepreneurship policy, government intervention, youth policy.

Įvadas

Jau daugiau kaip 200 metų, pradedant Richardu Cantillonu, kuris pirmasis atkreipė dėmesį į šį reiškinį, diskutuojama, kas yra antreprenieris¹, kaip ir kodėl atsiranda tokio tipo žmonės ir kokią įtaką antreprenierių veikla daro šalies socialinei-ekonominei raidai. Viešosios politikos formuotojai ir įgyvendintojai pastebi, kad vienos šalys yra labiau palankios antreprenierių veiklai, kitos – nelabai. Jau prieš šešiolika metų amerikiečių

1 Nors tiek viešosios politikos ir administravimo, tiek akademiniam Lietuvos diskurse įsigalėjo terminas „verslumas“, šiame straipsnyje vartojamas žodis „antreprenerystė“, „antreprenieris“. Antreprenerystė yra platesnė sąvoka nei verslumas ir verslo vadyba. Viešajame ir nevyriausybiniam sektoriuje sėkmingai veikia socialiniai antreprenieriai (angl. *social entrepreneurs*), kurių tikrai nepavadintum verslininkais (koks gali būti verslas nevyriausybinėje organizacijoje?). Apie šių terminų skirtumus ir antreprenerystės reikšmę žr., pvz., Snitkos V. ir Gerdvilos S. straipsnį „Antreprenerystė ir jos įtaka ekonomikos augimui“ (*Ekonomika*, 2001, Nr. 54, p. 126-133).

mokslininkė Ann Markusen [25] sugalvojo terminą „lipnios vietos slidžiamame pasaulyje“. Anot Markusen, globalus pasaulis yra slidus – pinigai, žmonės, technologijos „keliauja“ po pasaulį ir „prilimpa“ tik tam tikrose jo vietose. Šios „lipnios vietos“ gali atsirasti įvairiose šalyse ir gali būti vadinamos įvairiai – „naujieji industriniai rajonai“ (Markusen vartojamas terminas) ar žinių ekonomikos branduoliai, tačiau vienas dalykas yra bendras. Tai jauni, kūrybingi, iniciatyvūs ir drąsūs žmonės, kurie ir sudaro pagrindinį „lipnių vietų“ klijų elementą, arba, kaip sakė Paulas Duguid ir Jonas Brownas [6], žinių ekonomika yra tankių socialinių tinklų dalis. Todėl antreprenierių gebėjimų ugdymas bei tarpasmeninių ir tarpinstitucinių ryšių kūrimas turėtų būti vienas iš pagrindinių šalies viešosios politikos tikslų.

2010 metais Ispanijos mieste Chereše buvo paskelbtos ES šalių susitikimo jaunimo įdarbinimo ir socialinės sanglaudos klausimais bendrosios išvados [17]. Jose pažymima, kad jaunimo verslumas ir savęs įdarbinimas (angl. *self-employment*) yra vieni iš svarbiausių jaunimo nedarbo mažinimo šaltinių. Europos jaunimo forumo, vykusio 2011 metais Portugalijoje, dalyviai pabrėžė, kad jaunimas siekia karjeros kaip samdomi darbuotojai, tačiau neįvertina galimybės patiems tapti darbdaviais ir kurti savo verslą. Verslumas yra ne tik įsidarbinimo būdas, bet ir inovatyvių idėjų realizavimo ir kūrybiškumo galimybė. Europos jaunimo forumas tiki, kad jauni žmonės turi turėti lygias galimybes kurti savo verslą. Jaunimui tai padaryti yra ypač sunku. Jie neturi patirties ir ryšių, į juos įtariai žiūri bankai, jauni žmonės neturi finansinio užstato, reikalingo verslo paskolai gauti. Todėl reikalinga speciali ES politika jaunimo verslumui remti.

Antreprenierinės kultūros ugdymas ir jaunų asmenų, nusiteikusių užsiimti verslu, motyvavimas yra ypač aktualus naujosios ES šalims, kur iki planinės ekonomikos sistemos panaikinimo (išskyrus Kiprą ir Malta), privatus verslas visiškai (Baltijos šalys) arba iš dalies buvo draudžiamas. Pirmieji perėjimo prie rinkos ekonomikos santykių metai buvo vadinamųjų „antreprenierių iš reikalo“ (angl. *necessity entrepreneurs*) ir neproduktyvių bei destruktivių „antreprenierių“ aukso amžius. Turkiškų ir kiniškų prekių pardavėjai, valstybinių įmonių privatizuotojai, gyventojų indėlių rinkėjai ir investicinių čekių supirkėjai gerokai sukompromitavimo pačią antreprenerystės idėją. Laimei, tai buvo tik laikinas reiškinys ir dabartinis Lietuvos antreprenerystės vaizdas vis labiau priklauso nuo didelę pridėtinę vertę kuriančių inovatyvių įmonių, kurios sėkmingai konkuruoja globalioje aukštųjų technologijų rinkoje.

Verslumo rėmimo politika: kodėl ir kaip?

Prieš pradėdant kalbėti apie valstybės intervenciją verslumo srityje reikia pagrįsti tokios intervencijos būtinumą. Visų pirma būtina aptarti, ar egzistuoja teigiamas verslumo poveikis šalies socialinei-ekonominei raidai. Antra – parodyti, kad net jei ir egzistuoja minėtas teigiamas poveikis, siekiant užtikrinti šio poveikio rezultatus, reikalingas valstybės įsikišimas (intervencija).

Nors, kaip pažymi Audretsch [2], nėra net vieno visuotinai priimto verslumo pibrėžimo, apie verslumo poveikį šalies ekonomikai visų pirma reiktų pradėti kalbėti nuo Schumpeter'io idėjos apie kūrybinę destruktiją. Anot Schumpeter [28], naujos antreprenerinės įmonės išstumia senąsias – ne tokias inovatyvias firmas ir tokiu būdu užtikrina ekonomikos augimą. Išsamų teorinį modelį, aprašantį, kaip yra susijęs verslumas ir ekonomikos augimas, pateikia evoliucinės ekonomikos mokyklos atstovai [10, 3, 20, 19]. Skirtingai nei tradicinės ekonomikos teorijos, evoliucinė ekonomika pabrėžia žinių ir kaitos svarbą. Kaip pabrėžia Vilkas [31], evoliucinė ekonomika domisi, kodėl ir kaip žinios, preferencijos, technologijos ir institucijos kinta laikui bėgant ir kokį poveikį ekonomikai tie pakitimai turi kiekvienu laiko momentu. Šis požiūris iš esmės skiriasi nuo tradicinės ekonomikos koncepcijos, kuri remiasi statišku efektyvumu ir gamybos apimčių ekonomija. Tačiau nuo XX a. aštuntojo dešimtmečio pabaigos ėmė formuotis požiūris, kad ekonomikos pažangą lemia ne tiek tam tikrų pramonės šakų gamybos apimčių efektyvumas, kiek naujų įmonių gebėjimas komercializuoti suvoktą naujų žinių rinkos vertę. Evoliucinė ekonomika teigia, kad žinios yra dinamiškos, asimetriškos ir kiekvienas pramonės šakos dalyvis subjektyviai suvokia žinių vertę. Austrių ekonomikos mokyklos verslumo tradicija (Kirzneris, Misesas) taip pat pabrėžė įmonės subjektyvaus suvokimo apie žinių panaudojimo galimybes ir vertę svarbą. Skirtingai nei tradicinių gamybos faktorių, tokių kaip darbo jėga, kapitalas ir žemė, žinių potenciali vertė yra sunkiai prognozuojama ir kiekvienas ekonomikos agentas ją suvokia skirtingai. Antra, poindustrinės ekonomikos sąlygomis, didelės ir senos įmonės, kurios vykdo brangius eksperimentinės plėtros (R&D) tyrimus ir yra sukaupusios didelę veiklos patirtį, praranda pranašumą, nes naujos žinios lengvai „palieka“ organizacijas (angl. *spill-over*). Verslumo politikai šie pokyčiai turi dvi implikacijas. Pirma, naujų, žiniomis grindžiamų, įmonių atsiradimas, augimas ir išnykimas, t. y. įmonių dinamika, teigiamai veikia pramonės šakos bei visos ekonomikos vystymąsi. Antra, žinių kūrimą užtikrina ne įmonės dydis ir jos koncentracija rinkoje, o įmonės gebėjimas *numatyti* būsimą žinių panaudojimo ekonominę vertę.

Taigi dabar šioje straipsnio dalyje belieka atsakyti į klausimą, „kaip remti verslumą“. Visų pirma reiktų trumpai aptarti viešosios politikos dokumentuose plačiai vartojamą sąvoką „rėmimas“. Verslumo rėmimas yra valstybės intervencijos (įsikišimo) į rinkos santykių mechanizmą būdas, kuriuo siekiama paskatinti naujų įmonių kūrimą ir augimą. Rinkos ekonomikos požiūriu prekės ir paslaugos yra geriausiai paskirstomos per kainų mechanizmą, jeigu yra įvykdytos trys pagrindinės sąlygos – egzistuoja konkurencija rinkoje, vartotojai turi visą reikalingą informaciją apie prekes ir nėra neigiamų eksternalitetų. Jeigu šių sąlygų negali užtikrinti rinka, reikalinga valstybės intervencija. Taigi, kokie argumentai pateisina valstybės intervenciją verslumo srityje? Kaip teigia Storey [30], tai netobula informacija (angl. *information imperfections*) ir teigiamų eksternalitetų nebuvimas (angl. *absence of positive externalities*)². Informacijos netobulumas pasireiškia keliais būdais:

2 Nors tokie autoriai kaip Audretsch, Stevenson ir Lundstrom teigia, kad egzistuoja esminiai skirtumai tarp verslumo ir smulkiųjų bei vidutinių (SVV) įmonių rėmimo politikos, straipsnio apimtis ir tikslas neleidžia plačiau gilintis į tai.

- asmenys nėra pakankamai gerai informuoti apie privataus verslo kūrimo galimybes;
- privataus verslo valdytojai nežino apie „išorinių“ ekspertų konsultavimo galimybes ir naudą;
- finansų institucijos negali tiksliai įvertinti privataus verslo įmonės augimo perspektyvų ir dažnai pervertina šių įmonių rizikos grėsmes.

Antra, intervencija yra pateisinama tuo atveju, kai egzistuoja skirtis tarp privačios ir visuomeninės verslo grąžos. Teigiami eksternalitetai egzistuoja tais atvejais, kai visuomeninė grąža viršija privačią. Kitaip tariant, be valstybės paramos privačios įmonės nesiims tokių projektų, kur, nors yra didelė visuomeninė nauda, tačiau grąža įmonei yra nepakankama.

Jaunimo verslumo problema ir svarba

Kaip jau buvo minėta šiame straipsnyje, verslumo, arba antreprenerystės, fenomenas yra nevienareikšmis ir, kaip pažymi Audretsch [2], nėra bendro susitarimo, ką vadinti verslumu, tačiau galima skirti du pagrindinius požiūrius.

Siaurąja ekonomine prasme, verslininkas (antrepreneris) yra inovacijų kūrėjas, asmuo kuris identifikuoja bei realizuoja naujas prekių, rinkų, išteklių bei procesų kūrimo ir panaudojimo galimybes [24]. Verslumas taip pat siejamas su naujų įmonių kūrimu ir valdymu. Drucker [9] požiūriu, verslininku (antrepreneriu) galima vadinti asmenį, kuris kuria naujas organizacijas ir / arba verslo įmones.

- Platesne prasme, verslumas yra veikla, susijusi su naujų galimybių identifikavimu ir panaudojimu, siekiant sukurti ekonominę, kultūrinę ar socialinę vertę. Europos Komisija [14] verslumą apibūdina kaip tam tikrą asmens žinių ir gebėjimų visumą: „Verslumas yra gebėjimas idėjas paversti veiksmais. Jis apima kūrybiškumą, inovatyvumą, pasiruošimą prisiimti riziką, taip pat gebėjimą planuoti ir valdyti veiklas, kurios leidžia pasiekti tam tikrą tikslą.“ Panašiai jaunimo verslumas yra traktuojamas ir Lietuvos nacionalinėje jaunimo verslumo ugdymo ir skatinimo 2008–2012 metų programoje [26] – kaip jauno žmogaus požiūris, įgūdžiai ir žinios, kurie leidžia atpažinti galimybę kurti pridėtinę vertę (tiek socialinę, tiek ekonominę), ir veiksmai, skirti šiai galimybei panaudoti.
- Apibrėžiant ESF intervencijų verslumui remti prioritetus šios verslumo sampratos dvilypumas atsispindi ir Lietuvos 2007–2013 metų Europos Sąjungos struktūrinės paramos panaudojimo strategijoje [21]. Verslumo kaip asmens žinių ir gebėjimų visumos rėmimas yra vykdomas per Žmogiškųjų išteklių plėtros veiksmų programos (ŽIPVP) priemones, o verslumo kaip naujo verslo kūrimas ir valdymas – per Ekonomikos augimo veiksmų programos (EAVP) priemones.

Remiantis Lietuvos Darbo biržos darbo rinkos tendencijų apžvalga [22], jaunų iki 25 metų bedarbių 2011 m. liepos 1 d. šalyje buvo 29,0 tūkst., tai yra jie sudarė 12,7 proc. visų darbo biržoje registruotų bedarbių. Jaunimo nedarbas išlieka didesnis nei bendrasis registruotas nedarbas Lietuvoje, kuris sudarė 11,0 proc. visų darbingo amžiaus šalies gyventojų.

Jaunimo nedarbas ir toliau auga. Per 2010 metus jaunimo nedarbas išaugo 1,8 karto, per 2009 metus – daugiau kaip tris kartus.

„Eurostat“ duomenimis, 2010 metais Lietuvos jaunimo nedarbo lygis buvo vienas iš didžiausių ES. Lyginant jaunimo bedarbių skaičių su visais darbingais šalies gyventojais (angl. *unemployment ratio*), Lietuvoje jis sudarė 10,4 proc., Lenkijoje 8,2 proc., Čekijoje tik 5,7 proc. Lietuvos jaunimo nedarbo lygis buvo beveik lygus ES-27 vidurkiui (9 proc.) ir mažesnis nei Latvijoje – 13,9 proc., Estijoje – 12,6 proc. Didžiausias jaunimo nedarbo lygis iš ES šalių buvo Ispanijoje – 17,8 proc. („Eurostat“ duomenimis). Tačiau lyginant jaunimo bedarbių skaičių su bendru darbingo jaunimo skaičiumi (angl. *unemployment rate*) padėtis Lietuvoje yra gana liūdna. Ispanija (41,6 %), Lietuva (35,1 %) ir Latvija (34,5 %) „pirmauja“ pagal šį rodiklį. Tuo metu kai ES šalių vidurkis yra 20,9 %, Olandijoje jis buvo tik 8,7 %, o Vokietijoje – 9,9 %.

Vienas iš pagrindinių jaunimo užimtumo didinimo rezervų yra jaunimo verslumo (naujų verslų kūrimas, savęs įdarbinimas, intraprenerystė) lygio kėlimas. Tačiau, kaip pažymima ES jaunimo darbo politikos įgyvendinimo ataskaitoje (2009), savo verslu užsiima tik labai nedidelė dalis jaunų žmonių. ES šalyse save įdarbinantys asmenys (angl. *self-employment*) sudarė tik 4 proc. visų 15–24 metų amžiaus asmenų. Remiantis Verslo sėkmės veiksnių apklausa [13], tik mažiau nei 15 proc. visų verslininkų yra jaunesni nei 30 metų.

Europos jaunimo forumas [12] konstatuoja, kad egzistuoja specifinės verslumo problemoms, susijusios su verslininkų amžiumi: jie neturi pradinio finansinio kapitalo, jais nepasitikima, jie neturi socialinio kapitalo, neturi nei verslo kūrimo, nei apskritai gyvenimiškos patirties. Vykdamas ES struktūrinių fondų intervencijos priemones galima padidinti jaunimo verslumo lygį ir spręsti visą kompleksą socialinių-ekonominių jaunimo problemų.

Jaunimo verslumo svarba pasireiškia šiose srityse:

- Daugelis ekspertų pažymi, kad jaunimo verslumas gražina atskirtas ir marginalizuotas jaunimo grupes į ekonominės veiklos epicentrą [8, 32], kuria tiesioginį teigiamą poveikį jaunimo užimtumui [8]. Antra, naujos, jaunimo įkurtos, mažos įmonės „atgaivina“ vietas bendruomenes, kelia konkurencingumo lygį ir tokiu būdu didina vartotojų pasirinkimo galimybes [8, 27, 29].
- Įgiję reikiamų įgūdžių ir gebėjimų, jaunieji verslininkai pasireiškia kaip ypatingai imlūs ir kūrybingi atrandant ir panaudojant verslo galimybes, naujas rinkos tendencijas, atliepiančias globalizacijos iššūkius [27, 32]. Plačiai pripažįstama, kad jaunieji verslininkai gali sukurti naujas darbo organizavimo alternatyvas, naujus technologijų panaudojimo būdus [32].
- Jaunimo verslai (ypač socialiniai) suteikia jaunimui „prasmės“ ir „priklausymo bendruomenei“ jausmą, kuris padeda formuoti jauno žmogaus tapatybę, geriau pritapti visuomenėje. Verslumo populiarinimas ir demokratizavimas suteikia jaunimui sąlygas kurti savo ateitį [27].

Bennell [5] pažymi, kad jaunimo politikos formuotojai ir įgyvendintojai turi atkreipti ypatingą dėmesį į jaunimo verslumą, nes jaunimas yra ta visuomenės grupė, kuri turi verslumo potencialą – jie yra dinamiški, imlūs naujovėms, globalūs, atviri iššūkiams.

Verslumą lemiantys veiksniai, poveikis, matavimas

Remiantis OECD metodologija [1] verslumą lemiančius veiksnius galima suskirstyti į tokias pagrindines grupes: moksliniai tyrimai ir plėtra bei technologija, finansinio kapitalo prieinamumas, verslumo gebėjimai, rinkos sąlygos, reguliavimo mechanizmai, kultūra.

Moksliniai tyrimai ir plėtra bei technologija, finansinio kapitalo prieinamumas yra išorinių veiksnių grupė, apibūdinama kaip verslumo „ištekliai“. Ištekliai yra vienas iš svarbiausių verslumą lemiančių veiksnių, apimančių visus verslo etapus. Pavyzdžiui, finansiniai ištekliai – nuo sėjos kapitalo (angl. *seed capital*) iki akcijų rinkų.

Verslumo gebėjimai yra vidinių veiksnių grupė, kuri apima žmogiškąjį ir socialinį kapitalą, reikalingą verslui kurti ir vystyti. Tai formalus ir neformalus verslumo švietimas, mokymai, taip pat kitos verslo vadybos mokomosios programos.

Rinkos sąlygos visų pirma apima antimonopolinį reguliavimą ir konkurencijos skatinimą. Antra veiksnių grupė susijusi su užsienio rinkų pasiekiamumo didinimu ir tarptautinės prekybos apribojimų mažinimu.

Reguliavimo mechanizmai. Verslumo lygiui didelę įtaką turi administracinės naštos mažinimas, t. y. kokios yra teisinių reikalavimų, susijusių su verslo kūrimu ir vystymu, įvykdymo išlaidos. Kokios yra bankroto procedūros, kokie yra darbo saugos, higienos, aplinkosaugos reikalavimai bei kokia yra mokesčių sistema. Pažymėtina, kad net jei reikalavimai yra vienodi visiems verslo subjektams, mažos įmonės patiria didesnę administracinę naštą nei didelės.

Kultūra, kaip vidinių veiksnių grupė, daro įtaką verslininko elgesiui, vertybėms, nuostatoms. Taip pat su kultūros veiksniais yra susijęs požiūris į verslo riziką, asmens gebėjimą prisiimti riziką. Verslumo švietimas yra viena iš pagrindinių priemonių siekiant daryti įtaką kultūros veiksnių grupei.

Matavimu siekiama nustatyti ir įvertinti veiklas, kurios turi poveikį verslumo lygiui. Skiriami tokie pagrindiniai verslumo matavimo rodikliai:

- Naujų įmonių, įskaitant ir savarankiško verslininko (angl. *self-employed*) įmones, įkurtų per tam tikrą laikotarpį (pvz., metus) santykis su visomis įmonėmis (angl. *entry-rate*).
- Greitai augančių, bet nebūtinai naujų įmonių santykis su visomis įmonėmis. Augimas apibrėžiamas kaip darbuotojų teigiamas pokytis per tam tikrą laikotarpį (dažniausiai per 3 metus).
- Greitai augančių, bet nebūtinai naujų įmonių santykis su visomis įmonėmis. Augimas apibrėžiamas kaip teigiamas apyvartos pokytis per tam tikrą laikotarpį (dažniausiai per 3 metus).
- Naujų greitai augančių įmonių santykis su visomis įmonėmis („Gazelės“). Augimas pagal darbuotojus.
- Naujų greitai augančių įmonių santykis su visomis įmonėmis („Gazelės“). Augimas pagal apyvartą.
- Uždarytų įmonių skaičius per tam tikrą laikotarpį.

OECD [1] metodologijoje taip pat yra naudojami ir kiti rodikliai, tokie kaip įmonių išgyvenimo (per 3 arba 5 metus) rodiklis, naujų įmonių sukurta pridėdami vertė, naujų įmonių inovatyvumo rodiklis ir kt. Tačiau, kaip rodo [16] verslumo veiklos matavimo rodikliai, įskaitant ir OECD neminimą bendrą verslumo aktyvumo rodiklį (TEA), jie nėra patikimi, tikslūs ir lengvai prieinami. Kokybiškiausias iš šių rodiklių yra naujų įmonių santykis su visomis įmonėmis (angl. *entry-rate*).

ES struktūrinių fondų paramos priemonėmis siekiama, kad verslumas, tiek įmonės, tiek nacionaliniu lygmeniu, kurtų naują ekonominę, socialinę ir kultūrinę vertę. Ekonominė vertė yra apibrėžiama kaip ekonomikos augimas, produktyvumo augimas, BVP ir pan. Socialinė vertė siejama su geresniu asmens gebėjimų realizavimu, skurdų mažinimu, naujų darbo vietų kūrimu, geresnėmis darbo sąlygomis. Kultūrinė vertė apibūdinama kaip visuomenės kūrybiškumo, atvirumo naujovėms lygio kėlimas.

Atsižvelgiant į verslumo, kaip naujos ekonominės, socialinės ir kultūrinės vertės kūrimo procesą bei į ŽIPVP ir EAVP priemonių logiką, galima skirti tris pagrindines viešosios politikos sritis, kuriose siekiama poveikio:

- Naujų darbo vietų kūrimas. Poveikis dėl jaunimo savarankiško užimtumo lygio kilimo bei dėl jaunimo sukurtų naujų įmonių.
- Šalies ūkio augimas. Poveikis dėl įmonių produktyvumo augimo diegiant inovacijas ir pažangias technologijas.
- Visuomenės gerovės lygio kėlimas. Poveikis dėl jaunimo savirealizacijos ir geresnės integracijos į visuomenę.

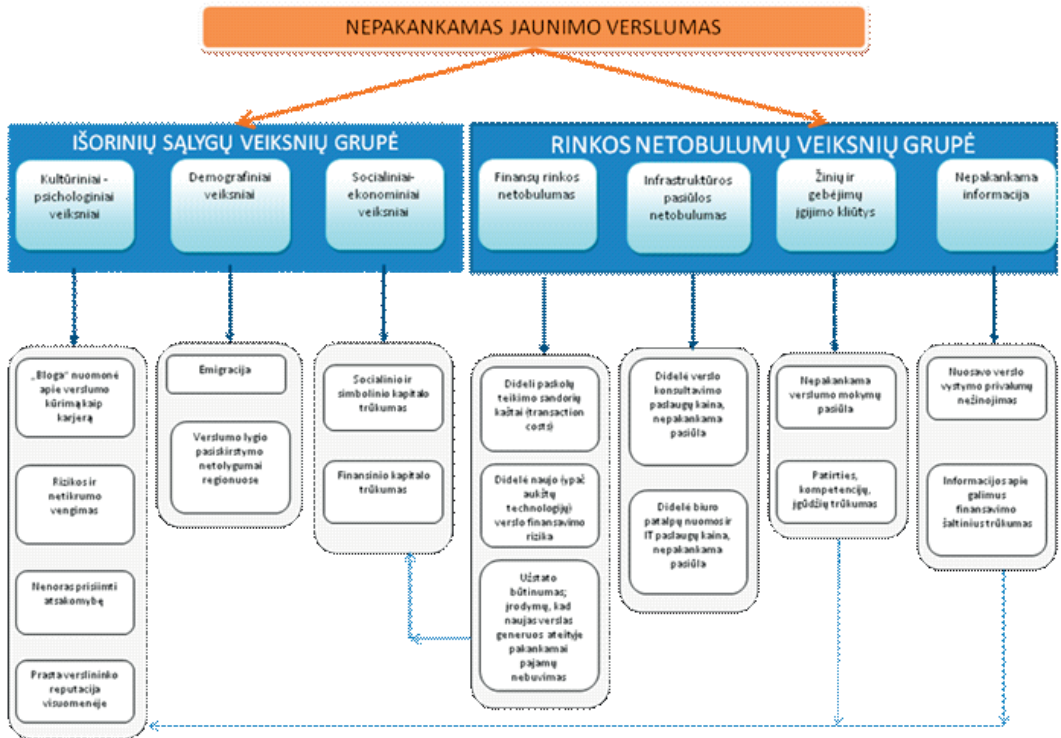
Nepakankamo jaunimo verslumo problemų medžio rekonstrukcija

Problemų medžio modeliai parodo priežastinius ryšius tarp probleminės situacijos ir potencialių jos priežasčių [25]. Dažniausiai šiuose modeliuose vaizduojami vienkrypčiai ir hierarchiniai priežastiniai ryšiai. Tačiau praktikoje neretai yra nustatomi ne tik vertikalūs hierarchiniai ryšiai, bet ir horizontalios sąsajos tarp to paties hierarchinio lygio problemų. Antra, problemų medžio rekonstrukcija remiasi tam tikra teorija, kuri pagrindžia ryšių tarp probleminės situacijos ir ją lemiančių priežasčių logiką. Jaunimo verslumo problemų medžio rekonstravimas remiasi šiomis viešosios politikos nuostatomis. Pirma, vienas iš pagrindinių visų modernių šalių ekonomikos vystymo tikslų yra augimo užtikrinimas ir naujų darbo vietų kūrimas. Antra, vienas iš šio tikslo pasiekimo būdų yra verslumo skatinimo politikos įgyvendinimas [15]. Caree ir Thurik [7], siekdami įrodyti verslumo poveikį ekonomikos augimui, remiasi trimis antrenerystės tradicijomis. Pirmoji kalba apie antrenerę kaip naujovių diegėją, kuris sukuria naujus išteklių derinius, naujas įmones ir tokiu būdu griauna egzistuojantį *status quo*. Tai Shumpeterio [28] tradicija. Antroji, Kirznerio [18], arba neoaustriškoji, tradicija pabrėžia antrenerio savybę rasti naujų pelningų verslo galimybių. Trečioji – Knighto pasiūlytas požiūris į antrenerę kaip į riziką prisiimančią asmenį, veikiantį neapibrėžtumo sąlygomis. Caree ir Thurik [7], pasitelkdami matematinį modelį, įrodo, kad rizikuoti linkusių asmenų skaičiaus didėjimas teigiamai veikia ekono-

mikos augimą, t. y. egzistuoja teigiamas ryšys tarp antreprenerystės ir augimo. Ryšys tarp verslumo ir naujų darbo vietų kūrimo nėra toks jau vienaareikšmis. Kaip pažymi Audretsch [2], JAV greitai besikeičianti pramonės struktūra ir didelis naujų įmonių atsiradimo rodiklis (angl. *high rate of firm births*) teigiamai veikia naujų darbo vietų kūrimą. Vokietijoje yra priešingai – kuo intensyvesnė pramonės „turbulencija“, tuo mažiau yra sukuriama darbo vietų, tuo tarpu Jungtinėje Karalystėje buvo nustatytas teigiamas ryšys tarp naujų mažų įmonių atsiradimo ir darbo vietų kūrimo. Skirtumus tarp šalių, ypač tarp Vokietijos ir JAV bei Jungtinės Karalystės, galbūt galėtų paaiškinti Baumolio [4] idėja, kad kalbant apie verslumo ryšį su augimu reikia atžvelgti į skirtingus kapitalizmo tipus – valstybės reguliuojamą, oligarchinį, didelių firmų ir antreprenerinį. Būtent pastarasis tipas yra būdingas JAV, kurios modelį bandė kopijuoti ES, tačiau ši strategija (Lisabonos dienotvarkė) buvo nesėkminga. Naujoji ES ekonomikos augimo strategija „Europa 2020“ [11] kelia kuklesnius tikslus – užimtumo didinimas, moksliniai tyrimai ir technologinė plėtra, klimato kaita ir energetika, švietimas, skurdo ir socialinės atskirties mažinimas. Atsižvelgiant į naują ekonomikos augimo strategiją, jaunimo verslumo skatinimo politika traktuojama kaip priemonių kompleksas, siekiant plačių socialinių-ekonominių tikslų – jaunimo nedarbo mažinimas, formalaus ir neformalaus švietimo kokybės gerinimas, jaunimo integracijos į visuomenę didinimas.

Viešosios politikos intervencijos logika grindžiama prielaida, kad dėl rinkos netobulumų (angl. *market imperfections*) tam tikros gyventojų grupės (moterys, **jaunimas**, etninės mažumos, senjorai, imigrantai / ekspatriantai), verslo kūrimo, įsidarbinimo bei socialinės-kultūrinės integracijos atžvilgiu yra blogesnėje padėtyje nei likusi visuomenės dalis. Jaunimo tikslinė grupė dėl finansinio, socialinio ir simbolinio kapitalo bei informacijos, žinių, gebėjimų ir patirties trūkumo, kuris atsiranda dėl to, kad rinkos mechanizmas nesugeba užtikrinti šių gėrybių tolygaus paskirstymo visuomenėje, dažnai turi blogesnes verslumo „starto pozicijas“. Jaunimo verslumas (1 pav.) traktuojamas plačiąja prasme – kaip asmens savirealizacijos ekonominėje, socialinėje ir kultūrinėje srityse gebėjimų visuma.

Nepakankamo jaunimo verslumo problemas galima suskirstyti į dvi grupes. Pirmoji – išorinių veiksnių grupė. Tai kultūriniai-psichologiniai, demografiniai ir socialiniai-ekonominiai veiksniai, kuriems vertinamos ES struktūrinių fondų intervencijos priemonės nėra taikomos. Antroji grupė – tai veiksniai, kurių priežastis yra rinkos (finansų, darbo jėgos, informacijos) netobulumai. Remiantis viešosios politikos intervencijos principu, jų šalinimui gali būti taikomos ES paramos priemonės. Taikant intervenciją paveikiami ir tam tikri išoriniai veiksniai. Pavyzdžiui, taikant finansų inžinerijos instrumentus iš dalies švelninamas ir jaunų žmonių finansinio kapitalo trūkumas, o vykdant verslumo mokymus gerinama verslininko reputacija visuomenėje ir propaguojamas verslo kūrimas kaip jauno žmogaus karjeros galimybė (1 pav.).

Sudaryta autoriaus

1 pav. Problemų medžio rekonstrukcija

Viešosios politikos intervencija ES paramos priemonėmis vykdoma per Žmogiškųjų išteklių plėtros ir Ekonomikos augimo veiksmų programas (2 pav.).

Žmogiškųjų išteklių plėtros veiksmų programos priemonėmis siekiama šalinti / švelninti rinkos netobulumus, susijusius su jaunų žmonių profesinių kompetencijų neatitiktimi darbo rinkai, verslumo žinių ir gebėjimų įgijimo kliūtimis, nepakankama informacija apie verslo kūrimo galimybes ir privalumus (2 pav.).

Šiems rinkos netobulumams šalinti skirtos ŽIPVP 1.1. prioriteto priemonės:

VP1-1.1-SADM-08-K *Verslumo skatinimas*

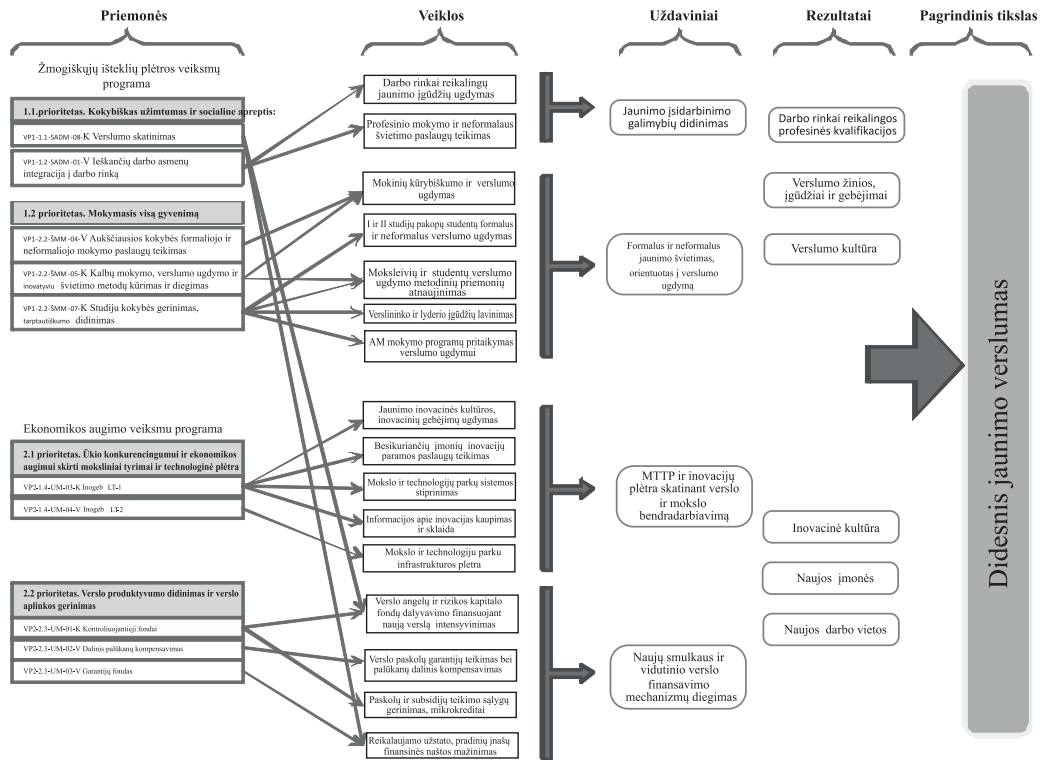
VP1-1.2-SADM-01-V *Ieškančių darbo asmenų integracija į darbo rinką*

Bei ŽIPVP 1.2. prioriteto priemonės:

VP1-2.2-ŠMM-04-V *Aukščiausios kokybės formaliojo ir neformaliojo mokymo paslaugų teikimas*

VP1-2.2-ŠMM-05-K *Kalbų mokymo, verslumo ugdymo ir inovatyvių švietimo metodų kūrimas ir diegimas*

VP1-2.2-ŠMM-07-K *Studijų kokybės gerinimas, tarptautiškumo didinimas*

Sudaryta autoriaus

2 pav. Intervencijos logikos rekonstrukcija

Ekonomikos augimo veiksmų programos priemonėmis siekiama šalinti / švelninti rinkos netobulumus, susijusius su tiek jaunų žmonių, tiek ir kitų asmenų, siekiančių kurti savo verslą, kapitalo, verslumo ir inovacijų diegimo žinių, gebėjimų, infrastruktūros trūkumu bei nepakankama informacijos sklaida (2 pav.).

Šiems rinkos netobulumams šalinti skirtos EAVP 2.1. prioriteto priemonės:

VP2-1.4-UM-03-K *Inogeb LT-1*

VP2-1.4-UM-04-V *Inogeb LT-2*

Bei EAVP 2.2. prioriteto priemonės:

VP2-2.3-UM-01-K *Kontroliuojantieji fondai*

VP2-2.3-UM-02-V *Dalinis palūkanų kompensavimas*

VP2-2.3-UM-03-V *Garantijų fondas*

Išvados

1. Pagrįsti valstybės intervencijos būtinumą verslumo srityje yra gana sudėtinga. Pirma, teoriniu lygmeniu neegzistuoja vieno verslumo (antreprenerystės) apibrėžimo. Antra, pats verslumo poveikis šalies arba tam tikros pramonės šakos ekonomikos augimui traktuojamas nevienareikšmiškai, nelygu, koks yra teorinis požiūris į gamybos veiksnius ir jų poveikį augimui. Postindustrinės evoliucinės ekonomikos požiūriu šalia tradicinių gamybos veiksnių, tokių kaip darbo jėga, kapitalas ir žemė, egzistuoja ketvirtasis – žinios, kurių potenciali vertė yra sunkiai prognozuojama ir kiekvienas ekonomikos agentas ją suvokia skirtingai.

2. Valstybės intervencijos, kuria siekiama paskatinti verslumą, teorinė logika grindžiama žinių, kaip gamybos veiksnio ir kaitos nuostatomis. Naujų, žiniomis grindžiamų, įmonių atsiradimas, augimas ir išnykimas, t. y. įmonių dinamika, teigiamai veikia pramonės šakos bei visos ekonomikos vystymąsi. Žinių kūrimą užtikrina ne įmonės dydis ir jos koncentracija rinkoje, o įmonės gebėjimas *numatyti* būsimą žinių panaudojimo ekonominę vertę.

3. ES Lisabonos strategijoje (2000) ypač daug dėmesio buvo skirta žinių ir inovacijų kūrimui siekiant paversti Europą konkurencingiausiu pasaulio regionu. Tai atsispindėjo ir išvestiniuose verslumo politikos tiksluose – skatinti žinioms imlių įmonių kūrimąsi bei verslo ir mokslo bendradarbiavimą. Tačiau jau 2005 metais konstatuota, kad užsibrėžtų ambicingų tikslų pasiekti nepavyks, tuo tarsi ir pripažįstant, kad, kalbant Baumol'io terminais, „antreprenerinis kapitalizmas“ nėra tinkamas modelis Europos Sąjungai. 2010 metais patvirtintoje naujoje strategijoje „Europa 2020“ pabrėžiamas ne tik augimas, bet kaip atskiras prioritetas išskirtas užimtumo didinimas. Todėl verslumo politiką formuojančiuose dokumentuose taip pat atsirado naujas aspektas – verslumas kaip asmens tobulėjimas, siekiant geriau pasiruošti konkuravimui darbo rinkoje.

4. Vienas iš pagrindinių jaunimo užimtumo didinimo rezervų yra jaunimo verslumo (naujų verslų kūrimas, savęs įdarbinimas, intraprenerystė) lygio kėlimas. Tai ypač aktualu Lietuvai, kur darbo neturinčio jaunimo rodikliai yra vieni iš didžiausių tarp ES šalių. Verslumo kaip asmens žinių gausinimo ir gebėjimų ugdymo rėmimas yra vykdomas per Žmogiškųjų išteklių plėtros veiksmų programos (ŽIPVP) priemones, o verslumo kaip naujo verslo kūrimas ir valdymas – per Ekonomikos augimo veiksmų programos (EAVP) priemones.

5. Viešosios politikos intervencijos logika grindžiama prielaida, kad jaunimo tikslinė grupė dėl finansinio, socialinio ir simbolinio kapitalo bei informacijos, žinių, gebėjimų ir patirties trūkumo, kuris atsiranda dėl to, kad rinkos mechanizmas nesugeba užtikrinti šių gėrybių tolygaus paskirstymo visuomenėje, dažnai turi blogesnes verslumo „starto pozicijas“. Apibendrinant jaunimo verslumo problemų medžio ir valstybės intervencijos logikos modelius galima teigti, kad ES struktūrinių fondų paramos veiklos apima gana platų verslumo ugdymo priemonių spektrą, tačiau pasigendama integralumo ir sistemiskumo. Siūlytina atkreipti dėmesį į „motyvacija-galimybės-gebėjimai“ aspektą, kuris galėtų integruoti atskiras verslumo rėmimo priemones.

6. Kaip ir daugumoje ES šalių, Lietuvos verslumo politikos rėmimo modelis yra „įgalinantis“, t. y. siekiantis sukurti kuo palankesnes sąlygas verslui vystyti. Tačiau nereiktų

užmiršti, kad išsivysčiusiose ES šalyse daugelį metų buvo taikomas „apribojimų“ modelis, kuriuo siekta sumažinti stambių korporacijų galią, skatinti konkurenciją ir užkirsti kelią oligopoliniams susitarimams. Paradoksalu, tačiau būtent „apribojimų“ modelio netaikymas Lietuvoje suteikia per daug galios stambioms įmonėms (pvz., mažmeninės maisto prekybos sektorius) ir tokiu būdu neigiamai veikia verslumo lygį.

Literatūra

1. Ahmad N., Seymour R. G. *Defining Entrepreneurial Activity: Definitions Supporting Frameworks for Data Collection*. OECD Paris, 2008.
2. Audretsch D. B. *Entrepreneurship: A survey of the literature*. European Commission: Enterprise Papers, 2003/14.
3. Audretsch, D. B. *Innovation and Industry Evolution*. Cambridge: MIT Press, 1995
4. Baumol W. J., Litan R. E., Schramm C. J. *Good Capitalism, Bad Capitalism, and the Economics of Growth and Prosperity*. Yale University Press: New Haven & London, 2007
5. Bennell, P. *Improving Youth Livelihoods in SSA: A review of policies and programs with particular emphasis on the link between sexual behavior and economic well-being* (draft). Report to IDRC, March, 2000
6. Brown J. S., Duguid P. *Social Life of Information*. Harvard Business School Press, 2000.
7. Caree M. A., Thurik R. A. *The Impact of Entrepreneurship on Economic Growth*. Handbook of Entrepreneurship Research, ed. Acs Z. J. and Audretsch D. B. Springer, 2005.
8. Curtain, R. *Towards a Youth Employment Strategy*. Report to the United Nations on Youth Employment, 2000.
9. Drucker P. *Innovation and Entrepreneurship: Practice and Principles*. Harper & Row: New York, 1985.
10. Ericson R., Pakes A. Markov-Perfect Industry Dynamics: A Framework for Empirical Work. *Review of Economic Studies*, 1995, Vol. 62, p.53-82.
11. Europe 2020. A strategy for smart, sustainable and inclusive growth Communication from the Commission. European Commission. Brussels, COM(2010), 2010
12. European Youth Forum Position Paper on Youth Entrepreneurship. Council of members/extraordinary general assembly. Braga, Portugal, 17-20 November, 2011.
13. Factors of business success. (FOBS) Eurostat. http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/european_business/special_sbs_topics/factors_business_success [2012-01-13].
14. Fostering entrepreneurial mindsets through education and learning. Communication from the Commission. European Commission. Brussels, COM (2006) 33 final, 2006.
15. Fostering entrepreneurship. OECD Paris, 1998.
16. Hoffmann A., Larsen M., Oxholm A. S. *Quality Assessment of Entrepreneurship Indicators*. FOR A. The National Agency for Enterprise and Construction's Division for Research and Analysis. Copenhagen 2006
17. Joint conclusions of the Spanish Presidency EU Youth Conference “Youth employment and social inclusion”. Jerez, Spain, 13-15 April, 2010.

18. Kirzner I. M. Entrepreneurial Discovery and the Competitive Market Process: An Austrian Approach. *Journal of Economic Literature*, 1997, Vol. 35, p. 60-85.
19. Klepper S. Entry, Exit, Growth, and Innovation over the Product Life Cycle. *American Economic Review*, 1996, Vol. 86(3), p. 562-583.
20. Lambson, V. E. Industry Evolution with Sunk Costs and Uncertain Market Conditions. *International Journal of Industrial Organization*, 1991, Vol.9, p. 171-196.
21. Lietuvos 2007–2013 metų Europos Sąjungos struktūrinės paramos panaudojimo strategija konvergencijos tikslui įgyvendinti, 2007 m. http://www.esparama.lt/ES_Paramas/strukturines_paramos_2007_1013m._medis/titulinis/files/Strategija_2007-03-30.pdf [2012-04-02].
22. Lietuvos darbo birža. Darbo rinkos tendencijų apžvalga. http://www.ldb.lt/INFORMACIJA/DARBORINKA/Puslapiai/Tendencijos_list.aspx [2012-03-22].
23. Lundstrom, A., Stevenson, L. *Entrepreneurship Policy for the Future*. Stockholm: Swedish Foundation for Small Business Research, 2001.
24. Markusen A. Sticky Places in Slippery Space: A Typology of Industrial Districts. *Economic Geography*, 1996, Vol. 72/3, p. 293-313.
25. Martinaitis Ž. *Problemos apibrėžimas politikos analizėje*. VU leidykla: Vilnius, 2008.
26. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2008 m. balandžio 2 d. nutarimu Nr. 339 patvirtinta Nacionalinė jaunimo verslumo ugdymo ir skatinimo 2008–2012 metų programa. http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=318306&p_query=&p_tr2= [2012-04-05].
27. Putting the Young in Business: Policy Challenges for Youth Entrepreneurship. The LEED Programme. Territorial Development Division. Paris. OECD, 2001.
28. Schumpeter J. *The Theory of Economic Development*. Cambridge, Massachusetts, Harvard University Press, 1934.
29. Stone J. R. *Youth Run Enterprises: Successes, Barriers and Policy Implications*. Minnesota, USA.
30. Storey D. J. *Entrepreneurship, Small and Medium Sized Enterprises and Public Policies*. Handbook of Entrepreneurship Research, ed. Acs Z. J. and Audretsch D. B. Springer, 2005. [unemployment_statistics#Youth_unemployment_trends](#) [2012-03-29].
31. Vilkas E. Evoliucinė ekonomika. *Veidas*, 2007, Nr. 8.
32. White S., Kenyon P. *Enterprise-Based Youth Employment Policies, Strategies and Programmes*. Drat Report, ILO, Geneva, 2000.
33. Youth – Investing and Empowering. EU Youth Report. European Commission, SEC (2009) 549 final, 2009.
34. Youth unemployment trends. http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php/ [2012-04-06].

Žilvinas Židonis – Mykolo Romerio universiteto Viešojo administravimo fakulteto Viešojo administravimo katedros docentas, socialinių mokslų daktaras.

E. paštas: zzidonis@mruni.eu

Žilvinas Židonis – Doctor of Social Sciences, Associate Professor, Public Administration Department, Faculty of Policy and Management, Mykolas Romeris University

E-mail: zzidonis@mruni.eu

Straipsnis įteiktas redakcijai 2012 m. balandžio mėn.; recenzuotas; parengtas spaudai 2012 m. balandžio mėn.